

RAZVOJ EKONOMSKE MISLI

EKONOMSKI FAKULTET PODGORICA
dr JOVAN ĐURAŠKOVIĆ

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE

(XIX vijek)

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE

- Razvoj klasične ekonomije u 19. vijeku karakterišu narasle protivrječnosti koje su u raskoraku sa idealizacijom kapitalizma
- Nejednakost u raspodjeli dohodaka i nejednakost u raspodjeli moći
- **Klasična politička ekonomija** vs. **Vulgarna ekonomija**
- **Produktivistički optimizam** vs. **Distributivni pesimizam**

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – najbitniji predstavnici

SEJ	MALTUS	MIL
 <p>Jean Baptiste SAY (1767-1832)</p> <p>ZAKON TRŽIŠTA</p>	 <p>Thomas Robert MALTHUS (1766-1834)</p> <p>ZAKON STANOVNIŠTVA</p>	 <p>James MILL (1773-1836)</p>
		 <p>John S. MILL (1806-1873)</p> <p>TEORIJA FONDA NAJAMNINA</p>

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – SAY

- U najpoznatijem djelu **Traktat o političkoj ekonomiji** (1803) **SEJ** je postavio cilj da „*sredi beskonačan haos ideja u Smitovom djelu*“
- Cjelokupni predmet ekonomije dijeli se na **proizvodnju, raspodjelu i potrošnju**
- Tri faktora proizvodnje i tri dohotka

Rad	Nadnica
Zemlja	Renta
Kapital	Profit

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – SAY

- Odbacivanje teorije radne vrijednosti – SEJ smatrao da je **korisnost determinanta vrijednosti**
- Sejov najpoznatiji doprinos ekonomiji je **ZAKON TRŽIŠTA**
- U osnovi zakona tržišta je činjenica da je novac sredstvo razmjene

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – SAY

Sejov zakon tržišta: „Svaki predmet, od trenutka kad je proizveden, stvara za druge mogućnost prodaje za cio iznos svoje vrijednosti. Vidi se dakle da sama činjenica da je jedan proizvod stvoren, otvara, od tog trenutka, tržište drugim proizvodima. **Proizvodi se razmjenjuju za proizvode, svaka ponuda stvara svoju tražnju i svaka tražnja stvara svoju ponudu, svaki kupac je prodavac i svaki prodavac je kupac.**“

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – SAY

- Prema Sejovom zakonu tržišta **krize hiperprodukcije su nemoguće**
- Doprinosi Sejovog zakona:
 - negiranje postojanja „trećih lica“
 - širenje proizvodnje proširuje tržište
- Sejov zakon implicira punu zaposlenost i optimalnu alokaciju resursa
- Kritika – akt prodaje moguće odvojiti od akta kupovine

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – MALTHUS

- Maltusov rad se vezuje za rad Dejvida Rikarda
- Dok **Rikardo osuđuje rentu i zemljoposjednike, Maltus osuđuje radništvo**
- Odbacio je Rikardovu teoriju vrijednosti i **prihvatio teoriju troškova proizvodnje** („treća lica“)
- Za razliku od Rikarda, **Maltus kritikuje Sejov zakon tržišta** (mogućnost prekomjerne štednje i investiranja)

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – MALTHUS

- Maltus je **najpoznatiji po Zakonu stanovništva** koji je izložio u **Eseju o zakonu stanovništva...** jednom od prvih djela koje je posvećeno problematiki stanovništva

Maltusovi temeljni zaključci:

- **Stanovništvo je ograničeno raspoloživom hranom;**
- **Stanovništvo se razmnožava svuda gdje ima hrane;**
- **Tri su vrste ograničenja – moralno suzdržavanje, porok i nesreća.**

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – MALTHUS

Maltusov zakon stanovništva: „Zakon o kome je riječ sastoji se u stalnoj težnji, koja je svojstvena svim živim bićima, da se rasplodavaju brže nego što to dopušta količina hrane koju imaju na raspolaganju...**Populacija, kada je nekontrolisana, povećava se geometrijskom progresijom...životna sredstva, uz najpovoljnije uslove za rad, niukom slučaju ne mogu da rastu brže nego u aritmetičkoj progresiji.**“

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – MALTHUS

MALTUSOVO RAZLIKOVANJE OGRANIČENJA RASTU STANOVNIŠTVA	
 Pozitivna ograničenja (faktori koji povećavaju smrtnost)	 Preventivna ograničenja (faktori koji smanjuju natalitet)
RAT GLAD EPIDEMIJE	MORALNO SUZDRŽAVANJE KONTRACEPCIJA ABORTUS

- Poruka Zakona o stanovništvu – **radnici snose odgovornost za svoju bijedu i siromaštvo**
- Ozbiljniji nedostatak Maltusove teorije stanovništva je **podcjenjivanje napretka poljoprivredne tehnologije**
- Teorija kao osnov pokreta (neo)maltuzijanstva

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – James MILL

- **Džems MIL** je sistematizovao Rikardovo učenje
- Najvažnije djelo ***Elementi političke ekonomije*** (1821)
- **Vrijednost stvara ne samo živi nego i opredmećeni rad** (problem „starog vina“)
- Protivrječnost interesa kapitalista i zemljoposjednika

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – John S. MILL

- **Džon Stjuart MIL** je posljednji veliki klasičar
- Najvažnije djelo ***Principi političke ekonomije*** iz 1848. godine bilo je standardni udžbenik političke ekonomije u Britaniji u drugoj polovini 19. vijeka
- Dž.S. MIL **odbacuje Sejev zakon tržišta** (dug vs. kratak rok)
- Prihvata Bentamov utilitarizam i Maltusov zakon stanovništva

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – John S. MILL

- **Rad i priroda** kao združeni faktori proizvodnje stvaraju vrijednost
- Mil **prihvata teoriju troškova proizvodnje** i smatra da je korisnost gornja granica vrijednosti
- Sva dobra dijeli u tri grupe:
 - **Apsolutno ograničena dobra** (det. rijetkost)
 - **Relativno ograničena dobra (1)** (det. ponuda i tražnja)
 - **Relativno ograničena dobra (2)** (det. troškovi proizvodnje)

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – John S. MILL

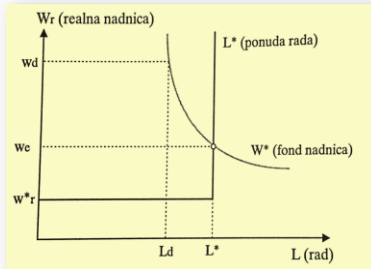
- Džon S. MIL je formulisao **Teoriju fonda najamnina**
- **Kretanje nadnica zavisi od kretanja stanovništva**
- **Stanovništvo zavisi od zakona o opadajućim prinosima**

Opadajući prinosi poskupljuju hranu, raste apsolutna nadnica, smanjuje se tražnja za radom, smanjuje se natalitet i priraštaj stanovništva. Najamnine zavise od srzajmijere broja radnika i kapitala, a fond nadnica je unaprijed predujmljeni dio za isplatu nadnica: otuda povećana konkurencija obara nadnicu, i obrnuto.

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – John S. MILL

PRIMJER

L – radna snaga
 W_r – realna nadnica
 L^* – puna zaposlenost
 W_r^* – minimalna nadnica
 Fond nadnica
 $W^* = W_e \times L^*$

Nadnicu mogu rasti:

- Ako se ubrzava akumulacija kapitala,
- Ako se usporava rast stanovništva.

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – John S. MILL

- Radnici nemaju pravo na cio proizvod, jer ga stvaraju rad i kapital

Mil je pisao: „U našoj analizi preduslova proizvodnje, pokazali smo da osim rada postoji i drugi neophodan element. Postoji, takođe, i kapital; pošto je on rezultat uzdržavanja, **proizvod, njegova vrijednost, mora biti dovoljna da nagradi ne samo rad, nego i sve druge pojedince koji su se uzdržavali. Prinos za uzdržavanje je profit.**“

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – John S. MILL

- Pred kraj svog života, **1869. godine Mil se odriče teorije fonda najamnina** (naklonost sindikatima)
- Dilema: **da li je fond najamnina fiksna u kratkom roku?**
- Sredstva kapitaliste = kapital (fond nadnica) + dohodak na kapital
- Novi argument: **kapitalista bi mogao povećati fond nadnica smanjenjem svog dohotka!?**

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – John S. MILL

- Stacionarna država u kojoj bi svi živjeli srazmjerno** – jednakost bogatstva i mogućnosti
- Svako ima pravo na dohodak koji zaradi, **problem je akumuliranje bogatstva bez granica**
- Porez na dohodak proporcionalan (ne oporezivati dohotke ispod određenog iznosa)
- Visoki porezi na nasljedstvo i raskoš

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – John S. MILL

- Svako odstupanje od *laissez faire*-a „*ako ga ne traži neko veliko dobro, jeste zasigurno zlo*“
- Izuzeće *laissez faire*-a i **potreba državne intervencije u slučaju:**
 - Zaštite potrošača,
 - Opšteg obrazovanja,
 - Čuvanja životne sredine,
 - Regulisanja javnih uslužnih djelatnosti itd.
- Pozitivni ekonomski podsticaji za siromašne

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – ostali predstavnici

Vilijem Nasau SENIOR (*William Nassau Senior, 1790-1864*) je bio profesor političke ekonomije u Oksfordu; najvažnije djelo **Nacrt nauke o političkoj ekonomiji** (1836)

- Nastojao da sistematizuje ekonomsku teoriju
- **Korisnost i oskudnost** zajedno određuju vrijednost
- Profit se javlja kao rezultat *apstinencije*, tj. uzdržavanja kapitaliste od potrošnje
- Profit se ostvaruje u posljednjem času radnog vremena

RAZVOJ KLASIČNE EKONOMIJE – ostali predstavnici

Frederik BASTIJA (*Frederic Bastiat, 1801-1850*) francuski filozof i ekonomista; najvažnije djelo – **Ekonomске harmonije** (ideal je potpuna sloboda svake privredne aktivnosti)

Bastija u **Zakonu** piše: „Legalna pljačka se može izvršiti na bezbroj načina...carine, zaštita, povlastice, subvencije, podsticajne mjere, progresivno oporezivanje, narodne škole, garantovana radna mjesta, garantovani profit, minimalne nadnice, pravo na pomoć, pravo na oruda rada, bespovratni kredit i tako dalje, i tako dalje. Svi ovi planovi kao cjelina - sa svojim zajedničkim ciljem zakonitog pljačkanja - čine socijalizam.“

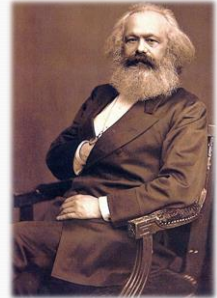
KRAJ KLASIČNE EKONOMIJE !?

- U posljednjoj trećini 19. vijeka završava se epizoda klasične političke ekonomije
- Odricanje Dž.S. Mila od teorije fonda najamnina, uspon marginalizma i pojava socijalističke i istorijske kritike
- Mikroekonomska pitanja postala glavna tema ekonomske analize
- **Prelazak iz klasične u neoklasičnu eru Alfred Maršal opisuje kao prelazak na viši stadijum** „*u kojem se djelovanje prirode proučava pažljivije i prikazuje tačnije kakvim jeste, čak i po cijenu djelimičnog gubitka jednostavnosti i određenosti, pa čak i prividne jasnoće.*“

MARKSOVA EKONOMIJA

MARKSOVA EKONOMIJA

- **Karl Marks** je rođen u Prusiji (Trieru) 1818. godine
- **Jedan od najuticajnijih pisaca u cijeloj ekonomiji** čije ideje su promijenile pola svijeta
- Uticaj njemačkih filozofa *Hegela* (teorija napretka) i *Fojerbaha* (materijalizam)
- Marks je stvorio „**dijalektički materijalizam**“
- *Ekonomsko-filozofski rukopisi* iz 1844.
- *Komunistički manifest* (1848)
- *Osnovi kritike političke ekonomije* (1857-58)
- *Kapital* (1867), II i III dio nakon smrti

KARL MARX
(1818-1883)

MARKSOVA EKONOMIJA - kontekst

- Uvažavajući produktivnu snagu kao dostignuće kapitalističkog sistema, Marks je kritiku usmjerio na sljedeće slabosti:
 - Nejednaka distribucija moći** – što su klasičari gotovo univerzalno ignorisali;
 - Nejednaka raspodjela dohotka** – za koju klasična tradicija nije našla uvjerljivo opravdanje;
 - Osjetljivost ekonomskog sistema na krize i nezaposlenost** – nije bilo ugrađeno u teoriju klasičara;
 - Postojanje monopola** – nije izolovana pojava, već temeljna tendencija kapitalizma.

MARKSOVA EKONOMIJA

a) NEJEDNAKA DISTRIBUCIJA MOĆI

- **moć kapitaliste – bespomoćnost radnika;**
 - Radnik nema alternative
 - Eksploatacija nije samo odlika kapitalizma
 - Korektivna uloga sindikata
- **moć kapitaliste se širi na društvo i državu;**

„Izvršna vlast savremene države samo je odbor za upravljanje opštim poslovima čitave buržoazije“

„Preovladavajuće ideje u svakom dobu uvijek su ideje njegove vladajuće klase“

MARKSOVA EKONOMIJA

b) NEJEDNAKA RASPODJELA DOHOTKA

- **Zakon o opadajućim prinosima** – stvara ga priroda
- **Zakon o raspodjeli** – stvara ga čovjek
(Radnici stvaraju više nego što dobijaju)

c) KAPITALISTIČKA KRIZA

- **Kriza inherentno obilježje kapitalističkog sistema**
- **Puna zaposlenost** – moguće ali nestabilno stanje
(Skлонost ka depresiji i nezaposlenosti najveća prijetnja opstanku kapitalizma)

MARKSOVA EKONOMIJA

d) POSTOJANJE MONOPOLA

- **Koncentracija kapitala vs. socijalizacija radne snage**

Marks je pisao: „**Jedan kapitalist uvijek ubija mnoge... Zajedno sa neprekidnim umanjivanjem broja magnata kapitala, koji uzurpiraju i monopolizuju sve prednosti tog procesa transformacije, raste količina bijede, opresije, ropstva, degradacije, eksploatacije; ali s tim takođe raste revolt radničke klase, klase koja se neprekidno povećava brojem te koju disciplinuje, ujedinjuje, organizuje upravo sam mehanizam procesa kapitalističke proizvodnje.**“

MARKSOVA EKONOMIJA – o proizvodnji

- **Proizvodnja je pokretačka sila** – ekonomija kao nauka proizvodnje
- Razvoj proizvodnje zavisi od razvijenosti podjele rada (**podjela rada za posljedicu ima sukob interesa**)
- Iz sukoba pojedinačnih interesa i interesa zajednice, nastaje **država kao nezavisna moć** – odvojena od stvarnih interesa pojedinca i zajednice

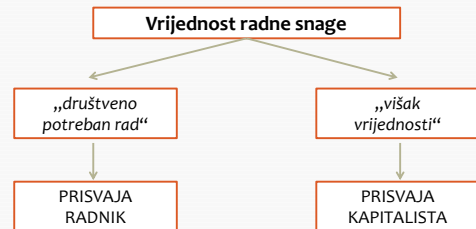
MARKSOVA EKONOMIJA – o proizvodnji

MARKSOVA EKONOMIJA – o vrijednosti

- RAD je mjera i uzrok vrijednosti, a cijena odraz **vrijednosti** (vrijednost je ukorijenjena u nečemu bitnijem od „površinskih“ tržišnih sila ponude i tražnje)
- U uslovima konkurencije **cijene fluktuiraju oko** troškova proizvodnje (za Marksa su to **troškovi rada**)
- Marks se opredjeljuje za **objektivnu teoriju radne vrijednosti** ukorijenjenu u materijalističkoj filozofiji
- Šta je prometna vrijednost rada?

MARKSOVA EKONOMIJA – o vrijednosti

- Cilj proizvodnje – sa stanovišta kapitaliste – ostvariti višak vrijednosti od svakog radnika... To je „**eksploatacija rada**“

MARKSOVA EKONOMIJA – o „zakonima kapitalističkog kretanja“

- Marks opisao **pet zakona ili opštih tendencija svojstvenih kapitalizmu**
- 1) *Zakon akumulacije i opadajuća profitna stopa*
 - Kapitalisti stalno teže da zamijene rad mašinama
 - Težnja svakog kapitaliste da poveća akumulaciju kapitala i profit obara prosječnu profitnu stopu

Mašineriji je „zadatak da robu čini jeftinijom i da skraćuje dio radnog dana potreban samom radniku, da bi se produžio onaj drugi dio radnog dana koji on besplatno daje kapitalisti. Ona je sredstvo za proizvodnju **viška vrijednosti**.“

MARKSOVA EKONOMIJA – o „zakonima kapitalističkog kretanja“

- 2) *Zakon rastuće koncentracije i centralizacije industrije*
 - Rezultat rasta akumulacije – hiperprodukcija, niže cijene, gašenje manje efikasnih preduzeća – veća moć koncentracije kapitala
- 3) *Zakon rastuće industrijske rezervne armije*
 - Dinamične promjene (tehnoške inovacije i zamjena rada kapitalom) imaju drastičan učinak na radničku klasu – „**rastuća industrijska armija nezaposlenih**“

„Čitav sistem kapitalističke proizvodnje počiva na tome da **radnik svoju radnu snagu prodaje kao robu**. Podjela rada čini tu radnu snagu jednostranom. Čim rukovanje oruđem pripadne mašini, radna snaga, izgubivši upotrebnu vrijednost, gubi i prometnu vrijednost. Radnik se više ne može prodati, kao papiri novac povučen iz optičaja.“

MARKSOVA EKONOMIJA – o „zakonima kapitalističkog kretanja“

4) *Zakon sve veće bijede proleterijata*

- Rast industrijske rezervne armije povećava bijedu proleterijata
- Uvođenje žene i djece u radnu snagu, duži radni dan itd.

5) *Zakon kriza i depresija*

- Privredni ciklusi i investiciona potrošnja
- Opadajuća prosječna profitna stopa signal krize
- Kriza povećava industrijsku rezervnu armiju i vodi trajnoj depresiji
- **Logičan ishod – socijalna revolucija**

MARKSOVA EKONOMIJA – šta nakon kapitalizma?

- Marks je u *Komunističkom manifestu* pisao o **KOMUNIZMU kao revolucionarno novom načinu proizvodnje**. Opšte karakteristike su:
 - ✓ Ukidanje zemljišne imovine i upotreba renti u javne svrhe;
 - ✓ Vrlo progresivni porez na dohodak;
 - ✓ Ukidanje svakog prava nasljeđivanja;
 - ✓ Konfiskovanje imovine svih emigranata i pobunjenika;
 - ✓ Centralizovanje kredita u rukama nacionalne (državne) banke;
 - ✓ Umnožavanje fabrika i sredstava za proizvodnju u vlasništvu države;
 - ✓ Jednaka obaveza svih na rad;
 - ✓ Spajanje zemljoradnje sa preradom, postpuno ukidanje razlike između sela i grada;
 - ✓ Ukidanje dječjeg rada i besplatno obrazovanje u javnim školama.

MARKSOVA EKONOMIJA – epilog

- **Reforma kapitalizma** nasuprot **marksističkom sistemu**
- Kejnzijanski napad na kapitalističku krizu
- Razvoj *države blagostanja* u 20. vijeku
- Reforme, mjere socijalne sigurnosti, makroekonomska politika, uspon birokratske korporacije – ublažili ili uništili marksistički poriv za revolucijom
- Socijalizam demantovao Marksa (država nije izumrla)
- Istorijska snaga Marksove misli – uticaj u rješavanju dilema savremene ekonomije

Marksova višelinjska šema razvoja

MARKS – AZIJSKI NAČIN PROIZVODNJE

- Marks piše: „*Istorija...nam pokazuje zajedničku svojinu...kao prvobitni oblik, oblik koji pod vidom opštinske svojine još dugo igra značajnu ulogu.*“
- Važan dio Marksove društvene i ekonomske teorije čini teorija **AZIJSKOG NAČINA PROIZVODNJE (ANP)**
- ANP počiva na posebnom tipu vlasništva (**kolektivno, opštinsko, plemensko**)

MARKS – AZIJSKI NAČIN PROIZVODNJE

- Marks sumira razlike azijske, antičke i germanske zajednice
- a) **AZIJSKA ZAJEDNICA** – egzistira **zajednička svojina**, koja pojedincu omogućava jedino državinu, a ne i privatnu svojinu;
- b) **ANTIČKA ZAJEDNICA (RIM)** – **koegzistiraju državna i privatna svojina**, ali tako da je država preduslov privatnoj svojini;
- c) **GERMANSKA ZAJEDNICA** – **zajednička svojina se može pojaviti samo kao dodatak privatnoj svojini** koja je baza.

MARKS – AZIJSKI NAČIN PROIZVODNJE

- Bitna različitost Istoka i Zapada je nepoklapanje **svojine i državine**
- **U ANP pojedinac je lišen vlasništva**
- Plemensko ili opštinsko vlasništvo nad zemljom daju „višem jedinstvu“ (zajednici) materijalnu osnovu za **organizovanje javnih radova**
- Prirodu proizvodnje u okviru ANP, Marks određuje kao **jedinstvo naturalne i robne proizvodnje**

MARKS – AZIJSKI NAČIN PROIZVODNJE

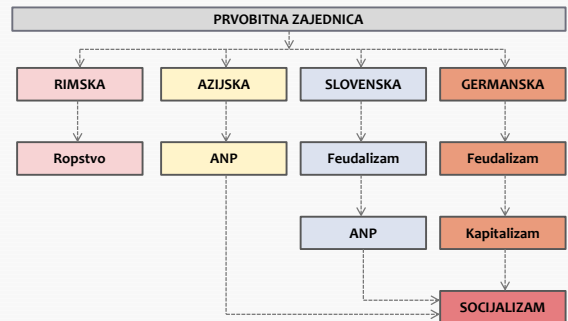
- **ISTOK – ORIJENT**
 - **Robna proizvodnja nastaje eksterno** i podstiče je razmjena sa drugim seoskim zajednicama i sa državom
- **ZAPAD – EVROPA**
 - **Robna proizvodnja nastaje interno** i podstiče je društvena podjela rada
- Na Istoku se iznad izolovanih seoskih zajednica uzdiže **državna nadgradnja kao više jedinstvo**

MARKS – AZIJSKI NAČIN PROIZVODNJE

• KARAKTERISTIKE ANP:

1. Vlasništvo je u rukama zajednice (**nema privatne svojine**),
2. **Jedinstvo robne i naturalne proizvodnje** – javni radovi,
3. Društvo je **jedinstvo samodovoljnih seoskih zajednica i „višeg jedinstva“**,
4. **Jedinstvo poljoprivrede i zanata** – samodovoljnost,
5. **Odsustvo gradova** (centara trgovine, zanatstva...),
6. **Orijentalni despotizam** – centralizacija.

MARKS – višelinjska šema razvoja

MARKSISTIČKA MISAO – Friedrich ENGELS

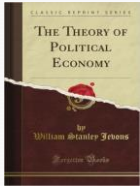
Fridrih **ENGELS** (Friedrich Engels, 1820-1895) je njemački filozof i predstavnik marksističke teorije

- Engles objašnjava sistem seoskih zajednica u Rusiji (samodovoljnost, nepovezanost)
- U **Anti-Diringu** (1877) Engels piše: „**politička ekonomija ne može biti ista za sve zemlje i istorijske epohe**“.
- Javni radovi kao temelj svake vlasti na Orijentu
- **Seoska zajednica** – zajednica po radu (ANP)
- **Sistem gensa** – zajednica po rodu (antička i germanska)

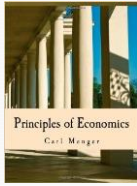
MARGINALIZAM

MARGINALIZAM – počeci

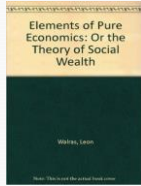
- Tri velike knjige označile su **prelazak iz klasične u neoklasičnu eru** – marginalizam 70-ih godina 19. vijeka

Teorija političke ekonomije
(1871)
W.S. Jevons

Principi ekonomije
(1871)
C. Menger

Elementi čiste ekonomije
(1874-77)
L. Walras

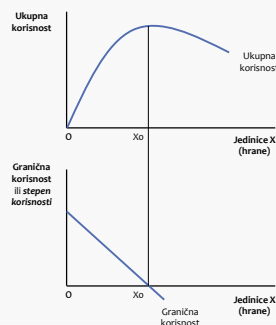
MARGINALIZAM – načela

- Dva faktora brzog uspjeha marginalizma:
 1. **Interni faktor** – nesposobnost klasične škole,
 2. **Eksterni faktor** – socijalistički koncept viška vrijednosti.
- Osnovna obilježja:
 - U fokusu **alokacija resursa** ne privredni razvoj;
 - **Prihvatanje utilitarizma i načela marginalne korisnosti**;
 - Privredni subjekti **pojedinci – ne kolektiv**;
 - Ekonomski **zakoni su apsolutni i objektivni**;
 - **Subjektivna teorija vrijednosti** – važni ciljevi individue;
 - Prihvatanje ideje **laissez faire**.

MARGINALIZAM – JEVONS (Engleska)

- Viljem **DŽEVONS** (*William Stanley Jevons*, 1835-1882) je bio profesor političke ekonomije u Londonu i jedan od prvih teoretičara sa formalnim obrazovanjem iz ekonomije
- Slijedeći Bentamov utilitaristički princip tvrdio je da se predmetom ekonomije može smatrati **maksimizacija užitka**
- **Korisnost je subjektivan pojam...** „*Utvrdi li se da je pojedinac nečega željan i da je spreman za to raditi, mora se pretpostaviti da sve to za njega posjeduje korisnost.*“

MARGINALIZAM – JEVONS (Engleska)

Dževons je otkrio Smitov paradoks o vodi i dijamantima

UKUPNA KORISNOST
vs.
MARGINALNA KORISNOST

Korisnost robe X funkcija je količine robe X

$$U = f(X)$$

MARGINALIZAM – JEVONS (Engleska)

- **Dževonsov zakon** – stepen korisnosti robe koju posjeduje pojedinac varira sa količinom robe, tj. stepen korisnosti robe se smanjuje kako se povećava njena količina.
- Kritika – krivu tražnje nije povezao sa krivom granične korisnosti
- Otkriće sezonskih fluktuacija
- Teorija sunčevih pjega i trgovinska aktivnost

MARGINALIZAM – najvažnije škole

Austrijska – B E Č K A (Psihološka škola)	LOZANSKA (Matematička škola)	K E M B R I D Ž K A (Maršalijanska škola)
Subjektivna teorija vrijednosti	Analiza <i>opšte</i> ravnoteže	Analiza <i>parcijalne</i> ravnoteže
		
Carl MENERG (1840-1921)	Léon WALRAS (1834-1910)	Alfred MARSHALL (1842-1924)
Profesor na Univerzitetu u Beču Teorija cijena kao inspiracija Teorijski revolucionar	Profesor na Univerzitetu u Lozani Matematika kao metod analize Međunarodni ugled	Profesor na Kembridžu Matematika i geometrija „Voda ekonomista“

MARGINALIZAM – Austrijska škola

- Austrijska, „Bečka“ ili „Mengerova“ škola je ogranak marginalističke ili neoklasičarske revolucije
- Najvažniji predstavnici su:
 - ✓ Karl MENERG,
 - ✓ Fridrih VIZER,
 - ✓ Eugen BEM-BAVERK.
- „Austrijanci“ su **osporili**:
teorijsku sadržinu klasičara i metod analize istorijske škole.

AUSTRIJSKA ŠKOLA – MENERG

- Menger je počeo svoje istraživanje u teoriji vrijednosti razmatranjem dobara
 - Dobra I reda (hleb)
 - Dobra II reda (brašno)
 - Dobra III reda (žito)
- Postoji *komplementarnost* dobara višeg reda i *međuzavisnost dobara* (primjer duvana – uzročna veza)
- EKONOMSKA DOBRA i NEEKONOMSKA DOBRA

AUSTRIJSKA ŠKOLA – MENGER

TABLICA KORISNOSTI

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
8	7	6	5	4	3	2	1	0	
7	6	5	4	3	2	1	0		
6	5	4	3	2	1	0			
5	4	3	2	1	0				
4	3	2	1	0					
3	2	1	0						
2	1	0							
1	0								
0									

- NAČELO MARGINALNE JEDNAKOSTI (Subjektivna teorija vrijednosti)
- **Pojedinac „ekonomiše“** kombinujući potrebe sa ciljem da maksimizira ukupno zadovoljstvo (kardinalno rangiranje)

AUSTRIJSKA ŠKOLA – MENGER

- Za pojedinca je vrijednost nekog dobra jednaka „važnosti što je on pridaje zadovoljstvima kojih bi se morao odreći kad ne bi raspolagao njime“ (**oportunitetni trošak**)
- Model **imputacije** – dodavanje marginalne vrijednosti od strane dobara višeg reda (faktora) dobru prvog reda
- U Mengerovoj teoriji tražnju determiniše **korisnost**, a ponudu determinišu **troškovi**

AUSTRIJSKA ŠKOLA – WIESER

- Fridrih **VIZER** (Friedrich von Wieser, 1851-1926) je austrijski profesor – nasljednik Mengerove katedre i ministar trgovine AU monarhije (1917)
- Vizer se divio Mengerovom modelu imputacije i na njemu **izgradio svoj sistem vrednovanja inputa i outputa**

$x + y = 100$	x, y, z - inputi
$2x + 3z = 290$	Rezultat je vrijednost
$4y + 5z = 590$	x=40, y=60, z=70

- Pojedinačne vrijednosti inputa se poklapaju sa vrijednošću ukupnog proizvoda (knjiga **Prirodna vrijednost**, 1889)

AUSTRIJSKA ŠKOLA – WIESER

- U **Teoriji društvene privrede** (1914) Vizer afirmiše **individualistički pristup** nasuprot kolektivističkom

„Koju bismo valjanu zamjenu mogli ponuditi individualističkoj teoriji društva? ...Pojedinci koji čine društvo jedini su posjednici svake svijesti i svake volje. „Organsko“ objašnjenje (marksističko-hegelijansko), koje nastoji učiniti društvo kao takvo, bez upućivanja na pojedince...pokazalo se očito promašajem.“

- Pojedinac maksimizira svoju korisnost podložan ograničenjima koje razvijaju **institucije**

AUSTRIJSKA ŠKOLA – WIESER

- Vizer je **zagovarao uspostavljanje radničkih sindikata** kao protivteže na nesavršenom tržištu
- „*Država je jedina pozvana da zaštiti slabe*“
- Uloga države važna u regulaciji i kontroli nesavršene konkurencije, kao i obezbjeđenju dobara od javnog interesa

AUSTRIJSKA ŠKOLA – BÖHM-BAWERK

- Eugen **BEM-BAVERK** (*Eugen Böhm-Bawerk*, 1851-1914) je austrijski profesor, ministar finansija i **tvorac austrijske teorije kapitala**
- **Kapital** u proizvodnju ulazi kao **dužina vremena** – od uvođenja proizvodnih faktora do dobijanja finalnog proizvoda (duži periodi proizvodnje produktivniji)
- **Kamata** je nagrada za odricanje od „*pozitivne vremenske preferencije*“

AUSTRIJSKA ŠKOLA – BÖHM-BAWERK

- Bem-Bawerk je usvojio subjektivnu teoriju vrijednosti i u kapitalnom djelu *Pozitivna teorija kapitala* (1889) prikazuje **određivanje cijena sa dvostranom konkurencijom**

	JAKI KUPCI				SLABI KUPCI					
KUPCI	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10
VREDNOVANJE JEDNOG KONJIA(S)	300	280	260	240	220	210	200	180	170	150
PRODAVCI	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8		
	SLABI PRODAVCI				JAKI PRODAVCI					

- **Granični parovi kupaca i prodavaca** određuju cijenu

AUSTRIJSKA ŠKOLA

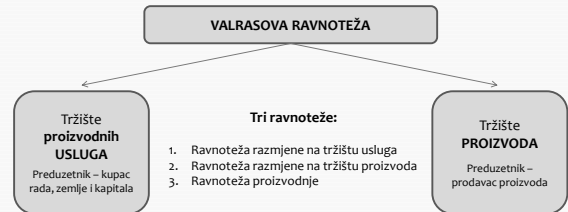
- Ključni doprinosi Austrijske škole:
 - Metodološki **individualizam**,
 - **Subjektivizam**,
 - **Oportunitetni trošak**,
 - **Vrijeme** u analizi kapitala i kamate.
- Profesori Vizer i Bem-Bawerk formiraju plejadu ekonomista koji slijede ideje austrijske škole: *L. fon MIZES, F. fon HAJEK, Jozef ŠUMPETER* i dr.

MARGINALIZAM – Lozanska škola

- Lozanska škola poznata je pod nazivom „matematička škola“ ili „škola privredne ravnoteže“
- Veliki uticaj u pogledu korišćenja matematičke analize stigao od francuskog ekonomiste **Antoine Cournot**-a (kreatora zakona tražnje)
- **Afirmacija čiste ekonomije** nasuprot socijalnoj ekonomiji
- Najvažniji predstavnici: Leon **VALRAS** i Vilfredo **PARETO**.

LOZANSKA ŠKOLA – WALRAS

- Najvažniji Valrasov doprinos jeste **proučavanje opšte privredne ravnoteže**

LOZANSKA ŠKOLA – WALRAS

- Privredu čini pluralitet pojedinaca koji su:
 - **POTROŠAČI** (dohodak = potrošnja + štednja);
 - **PONUĐAČI FAKTORA PROIZVODNJE;**
 - vlasnik zemlje* – zemlja
 - radnik* – lična sposobnost
 - kapitalista* – kapital
 - **PREDUZETNICI** (spajaju tržišta).
- Tržišta su međusobno ispreplijetana pa su izbori svih pojedinaca uporedivi

LOZANSKA ŠKOLA – WALRAS

- **Privreda je u valrasijanskoj opštoj ravnoteži uz uslove:**
 1. Na svakom pojedinačnom tržištu ponuda je jednaka potražnji;
 2. Svaki subjekt može da kupuje i prodaje upravo onoliko koliko je namjeravao;
 3. Sve firme i potrošači razmjenjuju one količine proizvoda koje maksimiziraju njihove profite, odnosno, korisnost.
- Valrasovo **aukcionarsko tržište** kao model *traganja* za ravnotežnom cijenom
- Sukob idealnog i realnog svijeta

LOZANSKA ŠKOLA – PARETO

- Vilfredo **PARETO** (*Vilfredo Pareto, 1848-1923*) je italijanski ekonomista, sociolog i Valrasov nasljednik na Univerzitetu u Lozani
- Dva najveća doprinosa:
 - ordinalistički pristup vrijednosti i
 - kriterijum efikasnosti (*Pareto efikasnost*).

„Korisnost...za jednu individuu i korisnost...za neku drugu individuu suštinski su različite veličine. Mi ne možemo ni da ih sabiramo ni da ih poredimo...Zbir korisnosti u kojima uživaju različiti pojedinci ne postoji; to je izraz koji nema smisla.“

LOZANSKA ŠKOLA – PARETO

PARETO EFIKASNOST – maksimalna efikasnost alokacije resursa postignuta je u situaciji kada je nemoguće povećati jednu ekonomsku veličinu, a da se neka druga ne smanji: **nemoguće je, npr. povećati blagostanje jednog pojedinca, a da se ne pogorša blagostanje drugog.**

- Pareto optimum je postao **osnova ekonomije blagostanja** (optimalna potrošnja i optimalna proizvodnja)
- Paretova teorija blagostanja ide u prilog slobodnoj konkurenciji

MARGINALIZAM – Kembridžka škola

- **Kembridžka** ili **maršalijanska škola** izjednačava se sa neoklasicizmom njenog osnivača Alfreda **MARŠALA**
- Druga generacija marginalista
- Sporovi i debate sa ostalim marginalistima
- U Maršalovoj ekonomiji **korisnost ima sporednu ulogu u odnosu na tražnju**
- Maršalov nasljednik na katedri u Kembridžu bio je Artur **PIGU**

KEMBRIDŽKA ŠKOLA – MARSHALL

- Za Maršala je ekonomska nauka, krajem 19. vijeka, razrada starih klasičnih doktrina (posebno u mikroekonomskom kontekstu)
- Metoda analize počiva na zdravom razumu (pravilnost – opšta pravila – teorije)
- **Apstraktna metoda** kao u prirodnim naukama (pretpostavka *ceteris paribus*)
- **Vrijeme** ugrađeno u ekonomsku analizu (*kratak vs. dugi rok*)

KEMBRIDŽKA ŠKOLA – MARSHALL

- Tri vremenska perioda u kojima se vrši prilagođavanje ponude i tražnje:
1. **VRLO KRATAK ROK** – ponuda data, cijenu određuje tražnja;
 2. **KRATAK ROK** – cijenu određuju **marginalni troškovi**;
 3. **DUGI ROK** – cijenu određuju **troškovi proizvodnje**.

Maršalova **sintetička teorija vrijednosti**:

Subjektivna marginalistička teorija (strana tražnje)

Objektivna klasičarska teorija troškova proizvodnje (strana ponude)

KEMBRIDŽKA ŠKOLA – MARSHALL

- Maršal piše: „Prema tome, postoji jedan **opšti zakon tražnje**: **...tražena količina raste padom cijene, a smanjuje se rastom cijene.**“
- Maršal definiše **ceteris paribus pretpostavke** kod odnosa između cijene i tražene količine:
 - **Vrijeme** potrebno za prilagođavanje;
 - **Ukusi** osobe, njene preferencije i običaji;
 - **Dohodak** ili bogatstvo na raspolaganju;
 - **Kupovna moć** novca;
 - **Krug roba koje mogu poslužiti istoj svrsi** i njihove cijene.

KEMBRIDŽKA ŠKOLA – MARSHALL

- Maršal dalje razvija pojam viška u potrošnji: „*Razlika između cijene koju bi (potrošač) bio voljan platiti radije nego da ostane bez neke stvari i onoga što stvarno plaća je ekonomska mjera tog viška zadovoljstva. Može se nazvati **potrošačev višak.***“
- Tržišna ravnoteža je postignuta kada je: **cijena tražnje = cijeni ponude**
- Posredno mjerenje korisnosti (**ordinalna korisnost**)
- Opadajuća kriva tražnje odgovara opadajućem toku marginalne korisnosti

KEMBRIDŽKA ŠKOLA – MARSHALL

- Jedan od najvažnijih Maršalovih doprinosa – **opis i kategorizacija pojma elastičnosti tražnje**
- Pored elastičnosti tražnje kao i ceteris paribus pretpostavki (determinanti) razvijen koncept **elastičnosti tražnje za faktorima proizvodnje**
- Maršal utvrdio **zakon izvedene tražnje**: „*...plan potražnje za bilo kojim faktorom proizvodnje neke robe može se izvesti iz plana potražnje za tom robom...*“

KEMBRIDŽKA ŠKOLA – MARSHALL

- **Najefikasnija alokacija resursa** – inpute upošljavati do tačke kod koje je **marginalni prihod jednak marginalnom trošku**
- „Princip supstitucije“ faktora proizvodnje
- **RAD – marginalna produktivnost rada = nadnici**
- **KAPITAL – marginalna produktivnost kapitala = kamati**
- Na dugi rok, troškovi proizvodnje određuju prinos svim faktorima proizvodnje i ponudu svakog od njih

KEMBRIDŽKA ŠKOLA – MARSHALL

- Maršal je, posredno, **kreirao teoriju eksternih efekata** – pojam „eksternih ušteta“ ili eksterne ekonomije
- **Eksterni efekti kao „tržišna manjkavost“** ugrožavaju tradiciju maksimalnog blagostanja
- Piguovo **rješenje je nametanje poreza** industriji koja stvara negativne eksternalije
- Kritika Ronalda Kouza (1960) – nije potrebno miješanje države

KEMBRIDŽKA ŠKOLA – MARSHALL

- Kao i slučaju teorije vrijednosti, prisutna dualnost u pogledu politike – Maršal zastupao liberalističku politiku uz prisustvo državne regulacije
- **ZA SLOBODNU KONKURENCIJU** – kupci ostvaruju potrošačev višak!
- **ZA INTERVENZIONIZAM DRŽAVE** – porezima vršiti preraspodjelu, regulisati monopol.

MARGINALIZAM – Švedska škola

- **Švedska ili Štokholmska škola** obuhvata grupu švedskih ekonomista aktivnih 20-ih i 30-ih godina XX vijeka
- Interesovanja usredsređena na makroekonomsku teoriju i ekonomsku politiku (B.Olin, E.Lindal i dr.)
- „Preteča“ Štokholmske škole je švedski profesor **Knut VIKSEL** (Knut Wicksell, 1851-1926)
- Viksel među prvima formulisao pojam koji je danas poznat kao **proizvodna funkcija** (značaj *marginalne produktivnosti* faktora proizvodnje)

HVALA NA PAŽNJI

Kabinet: 309

E-mail: jocodj@gmail.com